

WOLKENZUSJE

DOCENTENHANDLEIDING

Leeftijd: 10-12 jaar, 13-15 jaar,

Geschied voor: bovenbouw basisonderwijs, onderbouw voortgezet onderwijs

Tijd: circa 60 minuten

Vakgebied en kerndoelen: Deze les vindt aansluiting bij de vakken Maatschappijleer, Maatschappijwetenschappen, Filosofie, Kunstzinnige Oriëntatie en Nederlands.

Daarnaast sluit dit materiaal aan bij het eindadvies van Platform Onderwijs2032.

Zo draagt het bij aan Burgerschap.

Kernbegrippen: rouw, verlies, identiteit, angst, leven en dood.

Wolkenzusje

Kess gaat binnenkort naar de middelbare school. Zal ze daar over haar zus Bo vertellen, die stierf toen Kess vier was? Of wil ze haar, in gedachten, voor zichzelf houden? Kess praat sowieso niet graag over dingen die met Bo te maken hebben, behalve met een hele goeie vriend of vriendin. Ze wil niet dat zij medelijden met haar hebben; ze wil onafhankelijk van haar zus beschouwd worden en haar eigen verhaal creëren. Een film over rouw, identiteit en de impact van verlies op jonge leeftijd.

Opbouw les

Deze les bestaat uit (optionele) vragen voorafgaand aan de documentaire *Wolkenzusje* en het bekijken van *Wolkenzusje* (15:50 minuten). Na de film kunnen de leerlingen aan de slag met de verdiepingsvragen over de vorm en/of over de inhoud van de film. Kies als docent of je beide elementen wilt bespreken of een van de twee. De leerlingen kunnen hun antwoorden eventueel op het leerlingenwerkblad invullen (zie bijlage). Deze vragen kunnen vervolgens individueel, in groepjes of klassikaal worden behandeld. Tevens kan er een creatieve opdracht naar keuze worden uitgevoerd.

Over de maakster

De maakster van *Wolkenzusje* is Sara Kolster. Vier jaar volgde filmmaakster Sara Kolster de toen tienjarige Kess. Net zoals de regisseur heeft Kess haar zus verloren.

“Wat voor mij belangrijk is, is dat mensen zich realiseren dat de dood bij het leven hoort en dat ik het bespreekbaar kan maken. Er zou geen taboe op moeten rusten, je zou er altijd naar moeten kunnen vragen.”

Bekijk hier een interview met Sara Kolster: www.human.nl/lees/2019/interview-sara-kolster

Credits

Wolkenzusje

Regie: Sara Kolster

Productie: Simone van Broek, Eline van Wees

Uitvoerende productie: Anouk Houtman

Camera: Rogier Timmermans

Montage: Riekje Ziengs

Animatie: Sara Kolster, Tonke Koppelaar

Geluid: Anneloes Pabbruwee, Eric Leek

Geluiddesign: Mark Glynne

Muziek: Roald van Oosten

Eindredactie Human: Willemien van Aalst, Bert Janssens

Inleidende individuele vragen [voor de film]

(10 minuten. Aan het einde van de lesbrief zit het leerlingwerkblad)

Het is handig als de leerlingen een duidelijk beeld hebben over wat een documentaire precies is, voordat ze *Wolkenzusje* gaan kijken. Geef de leerlingen de volgende opdracht en bespreek deze vervolgens.

- 1) Je gaat naar de documentaire *Wolkenzusje* kijken. Wat is een documentaire? Schrijf het in je eigen bewoordingen op.
- 2) In *Wolkenzusje* wordt onder andere gebruik gemaakt van animatie. Wat is een animatie?
- 3) Lees de beschrijving van *Wolkenzusje*. Hierin lees je in het kort waar de film over gaat.

Kess gaat binnenkort naar de middelbare school. Zal ze daar over haar zus Bo vertellen, die stierf toen Kess vier was? Of wil ze haar, in gedachten, voor zichzelf houden? Kess praat sowieso niet graag over dingen die met Bo te maken hebben, behalve met een hele goeie vriend of vriendin. Ze wil niet dat zij medelijden met haar hebben; ze wil onafhankelijk van haar zus beschouwd worden en haar eigen verhaal creëren. Een film over rouw, identiteit en de impact van verlies op jonge leeftijd.

Nu je de onderwerpen van de film weet, kan je misschien vertellen waarom de maakster ervoor heeft gekozen om animaties te gebruiken. Schrijf je ideeën op.

- 4) Als je nu een pot met geld zou krijgen en je een documentaire mocht gaan maken over iets wat je heel erg interessant vindt. Wat zou je dan kiezen? Waarom?

Toelichting

Documentaire: Een documentaire is een film waarin het verhaal dat wordt verteld echt is gebeurd. In bijvoorbeeld soaps zoals *GTST* of tekenfilms is dit niet zo. Deze programma's zijn gefantaseerd en gespeeld of getekend maar meestal niet echt gebeurd. Documentaires vertellen echte verhalen. De mensen die je in een documentaire ziet, zijn dan ook geen acteurs die een rol spelen. Het zijn echte mensen die zichzelf zijn. Toch geeft de filmmaker zijn/haar eigen kleur aan het verhaal, waardoor het nooit als objectief kan worden beschouwd.

Animatie: Het begrip animatie wordt in de Van Dale als volgt omschreven: *“Het tot leven brengen van getekende figuren in een film”*

Door stilstaande (digitaal) getekende beelden na elkaar af te spelen, lijken ze in beweging te komen. Dit komt omdat een beeld dat je ziet nog even op je netvlies achterblijft. Als daar snel een ander beeld achteraan wordt geplakt, sluit deze aan op het vorige beeld en plakken je hersenen ze als het ware aan elkaar vast. Eigenlijk is animatie dus een illusie van beweging. Het kost erg veel tijd om een animatiefilm te maken. Voor één seconde bewegend beeld zijn maar liefst 24 plaatjes nodig. De Amerikaan Walt Disney (1901-1966) is de grootste filmproducent van animatiefilms. Tot 2009 werden er in de Disney Studio's nog getekende animaties gemaakt, hierna is men overgegaan naar digitaal getekende animaties.

Verdiepingsvragen over de vorm (15 minuten) [na de film]

1) Kijk naar je antwoord bij vraag 2 “voor de film”. Nu je de documentaire hebt gezien, denk je dat je ideeën die je had over de animatie klopten? Waarom wel/niet?

2) Voordat de maakster van de film, Sara Kolster, begon met het maken van *Wolkenzusje*, had ze al besloten dat de film uit verschillende onderdelen moest bestaan:

- De gesprekken met Kess: dit noemen we *audiofragmenten*
- De beelden waarin je zit hoe het huidige leven van Kess is: dit zijn *filmopnames*
- De geanimeerde beelden waarin Kess vooral herinneringen ophaalt aan haar zusje: deze filmstijl noemen we *animatie*.
- De muziekfragmenten en liedjes: dit noemen we het *sounddesign* van de film.
- Bovenstaande onderdelen worden als het ware in elkaar geknipt en geplakt. Dit noemen we *editen* of *monteren*.

2a) Sara boetseert uit deze onderdelen vervolgens de film. Jij maakt vast ook weleens een filmpje op TikTok, YouTube of en ander platform, of je kent kinderen die dit doen. Welke van bovenstaande onderdelen gebruik je dan in je filmpje?

2b) En welk onderdeel (of welke onderdelen) kun of wil je niet gebruiken in je eigen materiaal? Licht je antwoord toe.

3. De documentairemaakster heeft eerst alleen (zonder camera) de gesprekken met Kess gevoerd en opgenomen.¹

3a) Waarom denk je dat ze voor deze aanpak heeft gekozen?

3b) Noem voor- of nadelen.

4) Luister nog een keer naar het liedje “So Child”. Het lied kan je [hier](#) downloaden. Het liedje wordt gezongen door Liztophe Verhoeven. Ze is singer-songwriter en ongeveer even oud als Kess.²

4a) Wat voor gevoel roept de muziek van Liztophe bij je op?

4b) En wat voor invloed heeft de muziek van Liztophe op de beelden die je zag?

De songtekst van “So Child”

So child, don't cry

Laugh, life is usually great

Just sleep in my arms 'cause

You will not understand this 2x

Believe me, I trust her

She trust me to

But once I heard

She also loves another to

Dop dap do, padapadabadydo 2x

But 1 important thing:

Mommy and daddy are ok, right? 4x

Mommy and daddy are ok, right? 4x

So child, don't cry

Laugh, life is usually great

Just sleep in my arms 'cause

You will not understand this

It's to difficult for you and that is fine

*We love you to the moon and back,
remember that, my child...*

¹Toelichting vraag 3: Sara heeft eerst alleen gesprekken met Kess gevoerd, zonder de filmen, zodat ze een vertrouwensband met Kess op kon bouwen en Kess open en vrijuit kon vertellen, zonder dat ze zich bewust was van de camera. Gezien de gevoeligheid van het thema, leek deze aanpak het meest geschikt.

²Toelichting vraag 4: Het idee achter het gebruik van de muziek in de film is dat het een atmosfeer moet oproepen die het verhaal ondersteunt. De muziek waarvoor is gekozen, is een beetje dromerig van karakter, zodat er ruimte wordt gecreëerd voor de kijker om de emoties van Kess te interpreteren en hierop te reflecteren.

Verdiepingsvragen over de inhoud (15 minuten) [na de film]

- 1) Wat betekent rouwen?³
- 2) Hoe kan je ervoor zorgen dat je een dierbare die is overleden niet vergeet? Hoe zorgt Kess ervoor dat de herinneringen over haar zus Bo blijven bestaan?
- 3) Kess hoopt dat de spullen die ze wegdoet naar haar zus Bo gaan. Wat denk jij dat er met de spullen gebeurt? Waarom denk je dat Kess hoopt dat haar zus de spullen krijgt?
- 4) Wat is verdriet? Op welke momenten ben jij verdrietig? Wat voel je dan?
- 5) Kess twijfelt of ze tegen haar nieuwe klasgenoten van de middelbare school moet vertellen dat ze een zus heeft die is overleden. Wat zou jij Kess aanraden? Hoe zou jij reageren als een klasgenoot dit zou vertellen?
- 6) De maakster heeft zelf ook een zusje verloren toen ze jong was. Ze heeft deze documentaire gemaakt om het taboe rondom het spreken over rouw te verbreken.
- 6a) Wat is een taboe? Noem een minimaal twee voorbeelden.
- 6b) Denk je dat de ervaringen van de maakster haar hebben geholpen bij het maken van deze documentaire? Zo ja, waarom? Noem voorbeelden. Zo nee, waarom niet?
- 6c) Zijn er momenten in de documentaire te noemen, waarin je terug kan zien of kan ervaren dat de maakster zelf met dit onderwerp te maken heeft gehad?

Tekening of collage (20 minuten) [na de film]

Laat de leerlingen een tekening of collage maken naar aanleiding van *Wolkenzusje*.

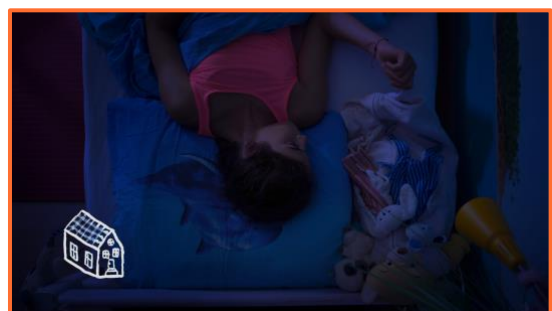
Voorbeelden van opdrachten:

- Teken de plek waar je denkt dat de mensen die overleden zijn naartoe gaan
- Teken hoe verdriet eruitziet
- Teken een plattegrond met de plekken in huis waar je je verdrietig voelt en de plekken waar je blij wordt
- *Als je Kess in de documentaire in bed ziet liggen, ligt ze in het oude bed van haar zusje Bo. Kess gaat vaak naar Bo's kamer toe om haar te herinneren, maar soms vindt ze het ook niet zo fijn om daar te zijn.*

Teken de plekken waar je goede herinneringen aan hebt

- *Kess heeft nog een heleboel "herinnerdingen": dingen die haar herinneren aan haar zus.*

Teken een voorwerp (zoals een knuffel, oud schoentje, tasje, speelgoed) waar jij een fijne of juist een verdrietige herinnering aan hebt.

³ Toelichting vraag 1: Goed om hier te benadrukken dat aan rouwen geen einde zit, en dat iedereen het op zijn eigen manier doet. Er is geen goed of fout. Soms kan het zijn dat het een tijdje weg is, maar dan maak je iets mee (bijvoorbeeld: je ziet twee zusjes die met elkaar spelen), waardoor je ineens weer verdrietig wordt. In de documentaire is Kess 14 jaar, maar ze was net vijf toen haar zus doodging. Dat is al best lang geleden, maar toch is ze soms nog steeds ineens verdrietig.

Klassengesprek (20 minuten) [na de film]

Bespreek het thema in de klas. Doe dit aan de hand van gerichte vragen en laat de discussie die ontstaat gaan. Wees geen leider, maar een begeleider. Het is belangrijk om duidelijk te maken dat het niet uitmaakt wat je zegt. Er zijn geen foute antwoorden en verkeerde vragen. De leerlingen moeten zich op hun gemak voelen binnen de discussie. Om het gesprek te openen is het fijn voor de leerlingen als je en eigen ervaring deelt, waarin je vertelt dat je soms ook verdrietig wordt als je aan je overleden oma/vader/huisdier denkt. In het klassengesprek kan je voortborduren op de individuele vragen, de tekeningen en de onderstaande voorbeeldvragen:

- *Wie heeft er iemand verloren? (bijv. familielid, maar kan ook een huisdier zijn)*⁴
- *Wat voelde of dacht je toen je het hoorde?*
- *Wat deed je met die gedachten of gevoelens?*
- *Wat betekent afscheid nemen? Is afscheid nemen iets definitiefs of kan het ook iets tijdelijks zijn? En op welke manieren kan je afscheid nemen?*
- *Wat gebeurt er als je doodgaat?*
- *De zus van Kess, Bo, is begraven. Kess vindt het geen fijne plek om naartoe te gaan. Ben jij weleens op een begraafplaats geweest? Wat vond je daar fijn of niet fijn aan?*
- *Wat is het verschil tussen begraven of cremen?*⁵
- *Heb je je ouders weleens verdrietig gezien? Hoe vond je dat? Wat doe je dan?*
- *Hoe kan je iemand troosten? Wat vind jij zelf fijn als je verdrietig bent?*

Extra verdieping

Bekijk de aflevering van [Wat zou jij doen? met Tim](#). Tim (12) zit in groep 8 en zijn dilemma is of hij op de middelbare school al de eerste dag moet vertellen dat zijn vader is overleden, of dat hij eerst zijn klasgenoten wat beter moet leren kennen. Een panel van twaalf kinderen denkt mee met zijn dilemma en geeft advies.

Bekijk de documentaire [Tien](#) op IDFA's Docschool Online. Jolijn (10) is de enige van het gezin die haar overleden vader Tien niet kan herinneren. Toch mist ze hem elke dag en is ze bang dat anderen hem zullen vergeten.

Bekijk de aflevering van Dus Ik Ben Jr. [Dus ik ben wel/niet bang voor de dood](#). Sam vertelt dat hij, sinds zijn oma is overleden, een beetje bang is geworden voor de dood. Hebben de anderen dat ook? En is er leven na de dood? Is het minder erg om dood te gaan als je oud bent? Wat is het nut van het leven? Bestaat reïncarnatie?

In de radiodocumentaire [Toen ik vijf](#) was, vertelt de regisseur van *Wolkenzusje* over haar eigen ervaring toen ze vijf was. In de drie bijbehorende animaties vertellen kinderen over hoe het is om hun ouders verdrietig te zien, hoe ze afscheid hebben genomen van hun eigen broertje of zusje en geven ze antwoord op de vraag: wat is dood eigenlijk?

⁴ Verlies kan je ook anders interpreteren. Verlies kan bijvoorbeeld ook zijn als je verhuisd bent, als je ouders uit elkaar zijn of als je niet meer in het land woont waar je geboren bent.

⁵ Dit kan een onderwerp zijn dat ter sprake komt. Kinderen kunnen heel direct zijn en vragen wat het is en wat er dan precies gebeurt. Het kunnen technische of confronterende vragen zijn.

Bekijk de documentaire [Een vader om nooit te vergeten](#) op IDFA's Docschool Online. Toen Nick bijna 5 jaar was, heeft zijn vader zelfmoord gepleegd. Inmiddels is Nick 13 jaar. Als hij zijn ogen dicht doet kan hij zijn vader meestal wel voor de geest halen, maar het wordt steeds moeilijker, het beeld vervaagt. Nick is bang dat hij hem vergeet en dat wil hij niet.

Bekijk de website www.doodgewoonindeklas.nl met video's en lesmateriaal.

Tot slot

Human is altijd benieuwd naar de manier waarop bovenstaande opdrachten in de klas zijn behandeld. Heb je tips en/of aanvullingen voor ons of voor andere docenten? Dan kan je een mail sturen naar onderwijs@human.nl. Bedankt!

Behoeftte aan een gesprek?

Wil je over dit thema praten? Dat kan met De Kindertelefoon. Elke dag, gratis en anoniem. Bel 0800-0432 of kom chatten op kindertelefoon.nl. Met De Kindertelefoon kun je over ALLES praten.